

використав матеріали Нюрнберзького процесу [13].

Як відомо, антигітлерівська коаліція розпалась майже відразу після закінчення Другої світової війни. Вже навесні 1946 р, під час так званої сумнозвісної “холодної війни”, влада західних окупаційних зон Німеччини при відновленні країни керувалась власними ідейно-політичними цінностями, а Радянський Союз на сході – власними. Цей кордон пройшов і через німецьку історіографію. Загальний масив німецьких істориків-марксистів зосередився на сході Німеччини, згодом у НДР. Властива західним країнам плюралістична модель історичної науки почала розвиватись у ФРН. Саме ці обставини безпосередньо будуть впливати на глибину та різноманітність напрямків досліджень феномену націонал-соціалізму у наступні роки.

Джерела та література

1. Историография новой и новейшей истории стран Европы и Америки / И.С. Галкин. – М., 1968.
2. Meineke F. Werke. Ausgewahlter Briefwechsel. – B., 1958. – Bd.6. – S.404-408.
3. Meineke F. Die Deutsche Katastrophe. – Wiesbaden, 1947.
4. Ritter G. Europe und die deutsche Frage. – Munchen, 1948.
5. Dehio Z. Preussisch – deutsche Geschichte 1640-1945 // Das Parlament. – 18. – Januar 1960. – S.21-28.
6. Dehio Z. Ranke und der deutsche Imperialismus // Historische Zeitschrift. – 1950. – Bd. 170. – H.2. – S.8-54.
7. Ерин М.Е. История Веймарской республики в новейшей германской историографии. Учебное пособие. – Ярославль, 1997.
8. Pieck W. Zur Geschichte der KPD. – B., 1949.
9. Ulbricht W. Legende vom “deutschen Sozialismus”. – B., 1946.
10. Норден А. Уроки германской истории. – М., 1948.
11. Бертольд В. «... голодать и повиняться». Историография на службе германского империализма. – М., 1964.
12. Аникеев А.А. Историография Восточной Германии. Подъем и кризис. – Ставрополь, 1992.
13. Kogon E. Der SS – Staat. Das System der deutschen Konzentrationslager. – Munchen, 1946.

SUMMARY

The article is devoted to the analysis of historiographic material, which was created by German historians and publicists: the genesis of national-socialism in 1945-1949. The author gives a deep description of such directions in historiography on this problem as liberal, conservative, socialist and marxist.

М.М. Бессонова

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА США В ОЦІНКАХ АМЕРИКАНСЬКОЇ ПРЕСИ (1989 – перша половина 1990 рр.)

Аналіз внутрішньополітичного контексту процесу формування американської політики щодо Східної Європи у 1989 – першій половині 1990 рр. вимагає врахування цілого комплексу факторів, які істотно впливали на нього. Серед них особливе значення мали: характер взаємовідносин між законодавчою та виконавчою владою, стан громадської думки США, оцінка американськими засобами масової інформації (ЗМІ) нових пропозицій уряду щодо східноєвропейської політики. З огляду на те, що серед інших ЗМІ саме преса сприяє “глибокій” переорієнтації громадської думки серед політично активної частини населення, яка залучається до

прийняття зовнішньополітичних рішень, у даній статті зроблено спробу проаналізувати, як саме були висвітлені події 1989 – першої половини 1990 рр. у Східній Європі та американська політика на сторінках періодики США.

Американська періодика має деякі особливості. Пресу США можна поділити на декілька груп за певними ознаками: за місцем видання, політичній орієнтації, тематичній спрямованості.

До 1960-х рр. специфіка американської газетної преси полягала у тому, що вона мала здебільшого регіональний, локальний характер. Більшість газет розповсюджувалася в межах того міста, штату, де вони видавалися. З виникненням супутникового зв'язку була започаткована тенденція створення загальнонаціональної газетної преси. З того часу серед газет можна виділити т. зв. “велику пресу”, до якої відносять газети великих міст – Нью-Йорка, Вашингтона, Чикаго, Лос-Анжелеса та ін. Окрім цього, серед газет вирізняють т. зв. “якісні” та масові видання. На противагу масовим газетам, які насичені розважальною інформацією, сенсаціями, світською хронікою, якісні видання (такі як “Нью-Йорк Таймс”, “Вашингтон Пост”, “Уолл-Стріт Джоурнал”) містять широкую інформацію з економічних питань, проблем внутрішньої та міжнародної політики. Більшість газет формально не пов'язана з політичними партіями, бо вважаються незалежними органами. Але їх партійно-політична орієнтація достатньо чітко проявляється у матеріалах, які висвітлюють політику Конгреса та президента.

Стосовно журналів необхідно відмітити, що на противагу газетам, вони по своєму розповсюдженню мають національний характер. Серед них також виділяють елітні та масові видання. Серед масових журналів найбільш впливовими вважаються загальнополітичні щотижневики – т. зв. журнали новин – “Тайм”, “Ньюсвік” та ін. Основним завданням цих щотижневиків є підсумовування та інтерпретація інформації про події минулого тижня. Серед не масових видань найбільш впливовими вважаються економіко-політичні журнали, такі як “Форбс”, “Бізнес Уїк”, “Форчін” та видання з питань зовнішньої політики “Форін Полісі”, “Форін Аффеарс”. Журнали також являють собою більш широке, ніж у газетах, коло політичних орієнтацій: це ліберальні, консервативні, неоконсервативні, комуністичні та інші видання.

Потрібно відзначити, що основну зовнішньополітичну інформацію містить саме “якісна”, загальнонаціональна преса. Можна навести уривок з листа однієї американської родини, який був надісланий до редакції тижневика “Ньюсвік”: “Ми завжди використовуємо Ваш журнал як засіб, який допомагає нашим синам слідкувати за поточними політичними подіями” [1.-1989.-April 13.-P.12]. Локальна преса, не маючи власних закордонних кореспондентів, орієнтується по зовнішньополітичній тематиці саме на провідні періодичні видання, бо передруковує публікації про події міжнародного життя саме з видань “великої преси” [2.-P.5].

Враховуючи ці особливості, подивимось, як були висвітлені східноєвропейські події 1989 р. та американська політика щодо регіону у деяких “якісних” та масових періодичних виданнях США. Необхідність розгляду цього питання пов'язана з тим, що преса була джерелом інформації для чисельної читацької аудиторії, а, отже, впливала на формування громадської думки щодо східноєвропейської діяльності виконавчої влади.

Революційні зрушення в економічному та політичному житті країн Східної Європи привернули увагу більшості масових видань США. На сторінках деяких друкованих видань були навіть утворені спеціальні рубрики, присвячені країнам Східної Європи, де містилися матеріали про зміни, які відбувалися в регіоні. Так, у газеті “Нью-Йорк Таймс” були засновані рубрики “Еволюція в Європі”, “Комунізм тепер: що це?”. У журналі “Тайм” – рубрики “Схід-Захід”, “Східна Європа”. Інший тижневик, “Ньюсвік”, випустив декілька номерів із спеціальними репортажами,

присвяченими проблемам Східної Європи: “Польща” (28 серпня 1989 р.), “Стіна, 1961-1989” (20 листопада 1989 р.), “Самміт на Мальті” (4 грудня 1989 р.), “Люди року” (25 грудня 1989 р.). Таке виокремлення свідчить про те, що на той час східноєвропейський регіон постав на одне з перших місць серед зовнішньополітичних інтересів США та саме на ньому, через друковані ЗМІ, зосереджувалася увага населення США.

У відображенні революцій 1989 р. в американських виданнях можна виявити наступні риси: (1) інформація про події подавалася досить яскраво, емоційно, детально. Новини 1989-1990 рр. про цей регіон мали вигляд: репортажів з безпосереднього місця подій; фоторепортажів; інтерв'ю з представниками урядів країн Східної Європи, лідерами політичної опозиції, пересічними громадянами; висловлювань представників дипломатичних місій західних країн, ООН, інших впливових міжнародних організацій; (2) газети та, особливо, часописи робили спроби первісного аналізу ситуації у країнах Східної Європи та можливої альтернативи подальшого розвитку подій. Частково ця інформація подавалась у наглядній та сприятливій для сприймання формі діаграм, таблиць, схем, довідкового матеріалу; (3) саме друковані ЗМІ, окрім щоденного (чи щотижневого) огляду подій, містили узагальнюючі матеріали теоретичного характеру. Це були переважно статті “ідеологів” зовнішньої політики США – відомих політичних діячів (Г. Кіссінджера, З. Бжезінського та ін.). Вони розкривали не тільки існуючі концепції міжнародної політики Сполучених Штатів, але й їх еволюцію, спричинену змінами у країнах Східної Європи; (4) привертає увагу така форма віддзеркалення подій, як карикатури, окремі вислови видатних політичних, урядових та громадських діячів.

Матеріали, які були присвячені проблемам означеного регіону, наявно виділили кульмінаційний момент у американській східноєвропейській політиці: з середини 1989 – до середини 1990 рр. Саме по періодичних виданнях чітко простежується період, коли цей регіональний напрямок зовнішньої політики США був одним з найактуальніших, та як він знову зайняв традиційне для нього другорядне місце серед інших національних пріоритетів США. Так, якщо на початку 1989 р. у більшості видань до рубрик, присвячених СРСР, додалися рубрики, пов'язані із Східною Європою, то з середини 1990 р., особливо у липні-серпні, ці рубрики замінюються іншими, головним об'єктом яких ставав район Перської затоки.

У безпосередньому висвітленні ситуації у Східній Європі дуже чітко проступало і ставлення самих органів друку щодо цих подій. Одні й ті самі новини про зміни у цьому регіоні викликали неоднакові “емоції” у різних ЗМІ. Так, ліберальна преса (“Ньюсвік”, “Тайм”, “Нейшн”, “Вашингтон Пост”, “Нью-Йорк Таймс” та ін.) в цілому позитивно оцінювала усі зрушення, що відбувалися у країнах колишнього “соціалістичного табору”. Доволі часто у публікаціях зустрічаються такі вислови: “дійсно демократичні реформи”, “перемога ліберальних цінностей”, “свобода”, “революція знизу”, “вільні вибори”, “велика перемога”, “немає повернення назад”, “відновлення суспільства” та ін. Такий емоційно позитивний характер повідомлень про події у регіоні мав викликати і позитивну реакцію читачької аудиторії, а звідти і громадськості. Особливу роль у позитивному налаштуванні американської громадськості відігравали матеріали про провідних діячів революційних подій, які “не забували” подякувати США за підтримку через подібні вислови “інвестиції, гідні американського народу”, “інвестування у свободу, демократію, мир” тощо.

Проте, в оцінках цієї пресою змін, що відбувалися у Східній Європі, спостерігається певна еволюція. Так, до середини 1989 р., активізація суспільно-політичного життя у цих країнах викликала особливий “ентузіазм”, “ейфорію свободи” у ЗМІ США. Але поступово емоційність змінилася на занепокоєння тим, що коїться у регіоні, бо виникало усвідомлення труднощів, з якими зіткнулася

Східна Європа, і які, з часом, мали відбитися на країнах Заходу і, безпосередньо, США.

Найвною була і діаметрально протилежна позиція, подана на сторінках комуністичної преси (“Піплз Дейлі Уорлд”), яка майже негативно ставилася до подій 1989-1990 рр. Наміри визволення східноєвропейських країн з-під впливу “великого сусіда” розцінювалися як “підступність” та “зрада” ідеалам соціалізму та комунізму з боку їх урядів. До того ж, події у Східній Європі сприймалися та висвітлювалися як напружена боротьба між соціалізмом та капіталізмом [3.-1990.-January 4, March 1].

Окрім висвітлення подій у самих країнах регіону, на сторінках преси певною мірою відображена і політика США щодо них. Потрібно звернути увагу на деякі особливості висвітлення східноєвропейської політики США періоду 1989 – першої половини 1990 рр. Головним об’єктом інформації, яка подавалася, була виконавча влада та, зокрема, президент США. Саме його візити, промови, заяви та пропозиції були у центрі уваги більшості періодичних видань. Однак, преса не повністю віддзеркалювала пропозиції тогочасного президента Дж. Буша-старшого. Найвною ілюстрацією цього можуть бути матеріали того періоду, коли президентом були висунуті його перші ініціативи, проголошені у 1989 р.: 17 квітня у Хамтрамку та під час візиту до Східної Європи 9-13 липня.

У Хамтрамку, штат Мічіган, це була його перша з промов з приводу зовнішньої політики. На думку Р. Гейтса, який на той час займав посаду помічника радника президента з питань національної безпеки, ця промова була проігнорована американською пресою та сприйнята серйозно тільки європейцями [4.-P.465]. Президент проголосив ряд кроків, які США мали запровадити для сприяння процесу реформ. Основні положення цієї програми допомоги були надруковані у “Нью Йорк Таймс” у формі 8 положень. Основні дії передбачали: (1) зняття тарифів на певні товари польського імпорту згідно із загальною системою преференцій; (2) забезпечення гарантій з боку ОПК (Корпорація приватних капіталовкладень за кордоном) на займи для американського бізнесу у Польщі; (3) організація програми зі сприяння поширенню американських приватних інвестицій до польського приватного сектору із залученням Департаменту комерції, адміністрації з малого бізнесу, американських бізнесових організацій; (4) винаходження нових обмінних та кооперативних програм для підтримки польського приватного сектору; (5) підтримка нових умовних займів МВФ; (6) розгляд питання займів для підтримки польського приватного сектору у Міжнародній Фінансовій Корпорації; (7) вирішення питання про полегшення умов сплати зовнішнього боргу з урахуванням комерційної вартості у знижках несплаченого боргу Польського Банку; (8) координування перегляду термінів сплати зовнішнього польського боргу з країнами – членами Паризького Клубу [5.-1989.-April 18.].

У журналі “Нейшн” конкретні пропозиції щодо нової східноєвропейської політики США майже не відображені. 10 квітня 1989 р. була лише опублікована інформація про майбутні вибори у Польщі, але реакція президента США на наявні зміни у політичному житті цієї країни та, зокрема, пункти хамтрамської програми та промови Дж. Буша-старшого у наступних номерах взагалі не згадувались.

Журнал “Нью Ріпаблік” також не зосередив увагу на хамтрамських пропозиціях Буша, не зважаючи на схильне ставлення до політики президента в цілому. Перша згадка про нові елементи політики США щодо країн Східної Європи пройшла у травневому 1989 р. матеріалі, присвяченому загальному аналізу підходів Дж. Буша-старшого щодо зовнішньої політики. У цьому огляді великої уваги було надано американсько-радянським відносинам, процесам роззброєння та ліквідації “розділу” Європи. Щодо конкретних східноєвропейських пропозицій – вказувалося лише про створення “пакету допомоги” з метою підтримати структурні зміни в економіці та політиці у Польщі [6.-1989.-May 8.-P.10].

У тижневику “Ньюсвік”, у номері за 17 квітня 1989 р., був опублікований матеріал про політичні зміни у Польщі, що були наслідком переговорів “круглого столу”. Про промову того ж дня американського президента у Хамтрамку ні в цьому, ні у наступних номерах не згадувалося [1.-1989.-April 17.-P.36].

Перші пропозиції Дж. Буша-старшого були висвітлені журналом “Тайм” у критичному світлі. Висвітлюючи ситуацію у Польщі напередодні виборів, “Тайм” відзначав, що адміністрація Дж. Буша-старшого обмірковувала “нагородити” цю країну за її прямування до лібералізації наданням нових кредитів вперше після введення військового стану у 1981 р. [7.-1989.-April 17.-P.34]. Деякі деталі цієї пропозиції були визначені у номері за 1 травня 1989 р. У матеріалі, в якому обговорювалися розміри американської допомоги реформам у східному блоці, відзначалося, що в той самий день, коли було легалізовано Солідарність, а це 17 квітня 1989 р. [8], Дж. Буш-старший проголосив план полегшення ситуації з 39 млрд. польським зовнішнім боргом, а також стимулювання інвестицій до Польщі та покращання її слабкої економіки [7.-1989.-May 1.-P.46]. Відзначалося, що президент пообіцяв посприяти скороченню митних зборів на імпорт деяких польських товарів, але вартість тих товарів, на які поширювалася ця пропозиція, дорівнювала 3,5 млн доларів, у той час як Польща імпортувала до США товари на суму 400 млн доларів. Обіцяні у квітні 1989 р. займи МВФ та Світового банку на суму біля 500 млн доларів у травні того ж року ще тільки мали бути затвердженими [7.-1989.-May 1.-P.46]. У журналі не вказувалося, що це була промова президента перед представниками польської діаспори, мешканцями Хамтрамка, та не називалися інші пропозиції Дж. Буша-старшого. Відзначалося, що, не дивлячись на великодушні слова підтримки, допомога Вашингтону здебільшого символічна та не була сигналом про початок нової всеохоплюючої політики США щодо Східної Європи [7.-1989.-May 1.-P.46]. Більш конкретно деталі хамтрамських пропозицій американського президента були названі журналом лише 19 червня 1989 р. у матеріалі, присвяченому аналізу результатів виборів у Польщі. В означеному огляді відзначалося, що Дж. Буш-старший привітав вибори та нагадувалися певні кроки економічної політики, які він обіцяв виконати. Серед заходів журнал називав: зниження тарифів на деякі статті польського імпорту, стимулювання приватного інвестування США у Польщу, співпраця з Паризьким клубом з метою розв’язання проблем перегляду термінів сплати боргу та сприяння наданню Варшаві кредитів МВФ [7.-1989.-June 19.-P.26].

Наступні ініціативи президента США щодо нових заходів у східноєвропейській політиці були оголошені ним у липні 1989 р. під час його візиту до Європи. Окрім газети “Нью-Йорк Таймс”, можна сказати, що преса не повністю відобразила пропозиції Дж. Буша-старшого, зроблені ним у Польщі та Угорщині.

“Ньюсвік” зосередив увагу читача на тому, що на публічний запит Леха Валенси на 10 млрд. суму допомоги, Дж. Буш-старший запропонував 100 млн. доларів на підтримку приватного сектору, 15 млн. на ліквідацію забруднення довкілля, та пообіцяв, що сприятиме наданню 325 млн. кредиту Світового Банку, спрямованого на полегшення реструктуризації та сплати великого польського боргу. Журнал відзначав, що польські урядовці були дезорієнтовані. Про угорські пропозиції Дж. Буша-старшого “Ньюсвік” відзначив, що вони були аналогічними до польських: 25 млн. на приватний сектор, 5 млн. для утворення Центру з охорони довкілля та діяльності волонтерів Корпусу миру – для навчання англійській мові [1.-1989.-July 24.-P.13].

Хоча помітним є дещо критичне ставлення до пропозицій та поведінки Дж. Буша-старшого у Східній Європі, але, в цілому, журнал позитивно оцінював діяльність президента, навіть наводячи причини обмеженості його пропозицій. Це пояснювалося тим, що щедрі кредити, які надавалися Польщі у попередні десятиліття, не принесли розквіту, а мали наслідком лише інфляцію та великий борг

у 39 млрд. доларів. Отже, обмеженість пропозицій допомоги, про яку говорилося, була не тільки відображенням пустих “сундуків” Америки, а практичним заходом. Більш того, у тому самому номері вказувалося, що Дж. Буш-старший був більш популярним, ніж Р. Рейган у такий самий період президентства. Підтвердженням цього є наведені дані опитувань громадської думки, згідно з якими 70% респондентів погоджувалися з політикою Дж. Буша-старшого [1.-1989.-July 24.-P.14].

В одному з липневих номерів “Тайм” інформація про пропозиції Дж. Буша-старшого у Польщі та Угорщині обговорювалася у двох матеріалах. У першому з них згадувалися 115 млн. для Польщі та 25 млн. для Угорщини [7.-1989.-July 24.-P.17]. У другому, присвяченому аналізу змін ролі супердержав в Європі, давалася більш детальна інформація. Журнал повідомляв, що для Польщі пропонувалося 100 млн. в якості економічної допомоги, ще 15 млн. для контролю над забрудненням Кракова, давалася обіцянка сприяти частковому перегляду сплати національного боргу. Для Угорщини: 25 млн. економічної допомоги, 5 млн. на екологічний центр, 1,5 млн. на річний проект Корпусу миру для навчання англійській мові та ліквідацію торговельних обмежень. Критичне ставлення до розмірів запропонованої допомоги можна визначити і по наведеній у “Тайм” інформації, що того ж місяця для розвитку програм Повітряних Сил США (проект бомбардувальників “Стелс”) адміністрацією президента було зроблено запит на суму 70 млрд. [7.-1989.-July 24.-P.19].

Журнал “Нейшн” зробив аналіз липневого візиту Дж. Буша-старшого до країн Східної Європи лише у своїх серпневих номерах 1989 р. Журнал критично оцінив “відповідь” США на економічну кризу у Східній Європі. У редакційній статті під назвою “Економічне турне” відзначалося, що Дж. Буш-старший нічого не зміг запропонувати угорцям та полякам, окрім “жалюгідних сум грошей”. У той же час підкреслювалося, що американський президент відверто наполягав на тому, що тільки капіталізм несе з собою визволення. При цьому журнал зазначав, що президент не згадував про 532 млрд. доларів, які США мали повернути своїм кредиторам, про зниження рівня життя та соціальні проблеми. Гасла, які пропагувалися Дж. Бушем-старшим, також критично розцінювалися “Нейшн”. Так, відзначалося, що, проголошуючи капіталізм та демократію нероздільними категоріями, та, закликаючи до вільних виборів у Східній Європі, президент промовчав про те, що лише 50% американських виборців беруть участь у виборах [9.-1989.-August 7/14.-P.155]. У журналі відзначалося, що бушівські промови були ідеологічно та політично порожніми та підкреслювалося, що Польща була проінструкована як “підкоритися” стандартному правлінню Міжнародного Валютного Фонду: аскетизм – людям, доходи – банкам. Угорщині було вказано, що вона матиме нормальні стосунки з США за умов демонтування залишків соціалізму. Для бушівського уряду демократизація – це риторично важливе, але реально менш цікаве, ніж нагода проникнути до інших країн економічно, чи то використовувати їх геополітично проти М. Горбачова [9.-1989.-August 7/14.-P.156].

За визначенням “Нейшн”, президентські виступи у Східній Європі відобразили непослідовність та слабкість американської політики. США – воєнна супердержава, але на той час вона була в економічному відношенні “нацією великого ризику”. У журналі відзначалося, що США закликали до визволення та лібералізації у Східній Європі, але самі були не підготовленими до того, щоб заплатити за це ціною виводу своїх військ із Західної Німеччини [9.-1989.-August 7/14.-P.156].

Так само критичне, але більш детальне висвітлення “обмежених” пропозицій Дж. Буша-старшого щодо економічної допомоги було надруковане у комуністичній газеті “Тіплз Дейлі Уорлд”. Повідомлялося про 100 млн. та 25 млн. суми коштів для Польщі та Угорщини, які також називалися “жалюгідними грошами”, доступними лише для приватних секторів. До того ж, відзначалося, що для соціалістичного сектору, який складав біля 90% економіки, нічого не передбачалося [3.-1989.-July 25.-

P.4]. З матеріалів газети було відомим, що на Угорщину поширювався статус найбільшого сприяння в торгівлі, Польща отримувала доступ до загальної системи преференцій.

Навіть поверховий огляд відображення у пресі пропозицій президента щодо східноєвропейської політики дає уявлення про недостатню об'єктивність їх висвітлення.

Діяльність законодавчої влади США була представлена у пресі неповно. Поява інформації про Конгрес та його участь у формуванні та втіленні нових заходів американської східноєвропейської політики була пов'язана здебільшого із критикою обох палат цього органу на адресу президента, чи то з візитами делегацій представників від Конгресу до країн Східної Європи. Така нерівномірність уваги пояснюється тим, що на міжнародній арені Сполучені Штати завжди репрезентує саме президент, на висвітленні діяльності якого у зовнішньополітичній сфері сфокусовані ЗМІ.

У повідомленнях про запроваджувані заходи американського уряду щодо Східної Європи дуже чітко простежується ставлення конкретних періодичних видань до виконавчої влади. При цьому, дуже часто у публікаціях зовнішня політика президента оцінювалася у порівнянні чи співвіднесенні з його внутрішньою політикою. "Тайм", "Ньюсвік", "Вашингтон Пост", "Нью-Йорк Таймс", в цілому, схвально оцінювали діяльність Дж. Буша-старшого, хоча наявними були і деякі критичні зауваження.

Журнал "Нью Ріпаблік" намагався виправдати "обережну та недалекоглядну" зовнішню політику Дж. Буша-старшого під час перших трьох місяців його перебування на посаді президента, за яку його критикували Конгрес, союзники, СРСР та преса. Пояснювалося це тим, що все ж таки були наявними певні результативні кроки у ряді напрямків, у тому числі і у східноєвропейському. Так, на думку журналу, ці результативні кроки полягали у тому, що адміністрація президента, у відповідь на концепцію М. Горбачова щодо створення "спільного європейського дому", що не враховувала США, висунула пропозицію, яка передбачала залучення до вже створеного західними країнами та, зокрема, США, "Дому Свободи" чи "співтовариства цінностей" не тільки східноєвропейських країн та СРСР, а і всіх інших, хто би висловив бажання приєднатися [6.-1989.-May 8.-P.9].

Таке видання як "Нейшн" критично ставилося до здійснюваної Дж. Бушем-старшим політики не тільки зовнішньої, а і внутрішньої. Велика кількість матеріалів цього журналу ілюструє певне протистояння між законодавчою та виконавчою гілками влади. Ставлення до уряду можна чітко побачити у відкритому листі Корлісса Ламонта та Едіт Тайгер, голови та директора Національного Комітету недоторканості громадянських свобод, що було надруковано в одному з номерів журналу. Це звернення під назвою "Право американського народу знати" було своєрідною реакцією на вислів секретаря з питань безпеки Діка Чейні з приводу залученості США у вирішення міжнародних проблем, опублікованого у загальнонаціональній газеті "Нью Йорк Таймс". У відкритому листі піднімалися питання інформованості Конгресу США про американські зовнішньополітичні зобов'язання, доцільності втручання США у події будь-де на планеті під гаслами захисту національного інтересу, фінансування тих заходів (називалася сума у 300 млрд. доларів) та ін. Звернення завершувалося питанням-закликом: чи не настав час для Конгресу та ЗМІ перестати діяти як відлуння рейганівсько-бушівської політики та вимагати звіту? [9.-1989.-June 19.-P.840]. Таке ставлення до адміністрації президента відповідним чином обумовлювало і оцінку журналом його східноєвропейської політики у 1989 – на початку 1990 рр.

Газета комуністів "Піплз Дейлі Уорлд", у порівнянні з іншими виданнями, не тільки критикувала заходи американського президента у східноєвропейському

регіоні, а навіть засуджувала їх. Окрім цього, “Піплз Дейлі Уорлд” звинувачувала Дж. Буша-старшого та представників його адміністрації через те, що їх діяльність сприяла виникненню таких негативних явищ у житті населення Східної Європи як безробіття, соціальна незахищеність населення, економічна криза, впровадження приватної власності і т. ін. [3.-1989.-July 11,13,25, October 3,6].

У “знищенні соціалізму” в Східній Європі проголошувалися винними “ідеологічні секції ФБР та ЦРУ”, американський Конгрес, капіталістичні консорціуми та політичні консультанти [3.-1990.-January 30, February 6]. Засуджувалося не тільки економічне, а і “ідеологічне” проникнення США у Східну Європу. Так, у лютому 1990 р. матеріалі “Піплз Дейлі Уорлд” “Американська маніпуляція “вільними виборами” східноєвропейська політика порівнювалася з політикою США у Латинській Америці. Наголошувалося на тому, що поряд з такими методами, як економічні санкції та пряме військове втручання, застосовувався і контроль над виборами. Обрані за такими виборами уряди “отримують економічну та військову підтримку від податливого Конгресу та відчувають сприятливе ставлення з боку американської громадськості”. Газета відзначала, що саме таку політику проводила Організація “Національний внесок для демократії” та “пов’язаний з ЦРУ” міжнародний відділ АФП/КВП, які втручалися до виборів 1989 р. у Польщі, Чехословаччині. Це саме мало очікувати і Німеччину на виборах 18 березня 1990 р. [3.-1990.-February 21]. Така інтерпретація виборів у країнах Східної Європи робила пріоритетним вплив зовнішнього фактору на політичне життя народів означеного регіону, “в той час, як американська адміністрація намагалася зберегти подобу невтручання у внутрішні справи цих країн” [3.-1989.-October 25].

Отже, наявною є критична оцінка більшістю періодичних видань східноєвропейської політики виконавчої влади. При цьому, ліберальна преса наголошувала на недостатніх обсягах пропонованої допомоги, а комуністична – на втручанні у внутрішні справи східноєвропейських країн та “зкиданні” соціалізму у регіоні. Проте, оцінка самих подій 1989 – першої половини 1990 рр. у Східній Європі характеризувалася усвідомленням радикальності змін у регіоні та співчуттям населенню цих країн. Про це свідчать публікації витягів з листів, які містилися на сторінках більшості видань. Зміни у країнах Східної Європи не залишилися поза увагою читачської аудиторії, враховуючи особливості ставлення американців до зовнішньополітичних подій.

Незважаючи на наявність критики з боку преси щодо східноєвропейської політики президента, російський дослідник Е. Іванян стверджує, що між американськими ЗМІ та Дж. Бушем-старшим склалися особливі стосунки, які зумовлювалися самим стилем президентського керування. Так, за 1989 р., який був першим для Дж. Буша-старшого у його перебуванні на посаді голови держави, він провів більше прес-конференцій, ніж Р. Рейган за весь другий чотирирічний період президентства. Е. Іванян зауважує, що Дж. Буш-старший надавав пріоритет спілкуванню з журналістами, які репрезентували саме періодичну пресу, ніж з тележурналістами [10.-С.353-354]. За визначенням журналу “Ньюсвік”, Дж. Буш-старший був не тільки джерелом інформації для репортерів: він намагався стати їх другом. На відміну від Р. Рейгана, який не знав більшості акредитованих у Білому домі журналістів, Дж. Буш-старший називав їх по іменам [1.-1989.-April 17.-Р.16]. Така тактика, що застосовувалася президентом, була спрямована саме на налагодження та затвердження контактів з пресою, яка була головним провідником ідей влади до американської громадськості.

Проте, за визначенням Е. Іваняна, на початок другого року президентства Дж. Буша-старшого, представники американської преси мали вже багато претензій на його адресу. На першому місці серед них було звинувачення президента у скритності. Згідно з традиціями Білого дому, джерелом всієї важливої інформації

може бути лише президент. Тому небажання Дж. Буша ділитися нею навіть із співробітниками своєї адміністрації, засуджувалося пресою, яка, у деяких випадках, залишалася погано інформованою [10.-С.354]. Це можна пояснити тактичними завданнями, які не передбачали передчасного широкого розповсюдження відомостей про ті чи інші заходи американського уряду напередодні їх офіційного проголошення.

В цілому, можна відзначити, що громадськість США була значною мірою проінформована про події у Східній Європі та пропозиції американської влади щодо підтримки демократичних зусиль східноєвропейських народів. Результати опитувань громадської думки США 1989-1990 рр. демонструють, що політика президента та Конгресу США підтримувалася населенням. Позитивна реакція на східноєвропейські революції 1989 р. сформувалася здебільшого завдяки позитивному ставленню ЗМІ до подій у регіоні. Преса, яка була джерелом інформації переважно для більш політично активних та “інтернаціоналістські” налаштованих громадян, висвітлювала весь конгломерат питань, пов’язаних як з самою Східною Європою, так і з проблемами, актуальними для американців. Легітимність ініціатив Конгресу та президента обумовлювалася стратегічними потребами захисту американських інтересів, особливо гарантіями національної безпеки та підтримкою ліберальних демократичних цінностей, які почали закріплюватися у Східній Європі, а “підготоване” пресою та іншими ЗМІ, населення підтримувало цю політику.

Джерела та література

1. Newsweek.
2. Корсунский С.А. Взаимоотношения исполнительной власти и буржуазной печати в периоды обострения международной обстановки (60-е – нач. 80-х гг.): Автореф. дис... канд. ист. наук. – М., 1988.
3. People’s Daily World.
4. Gates R. From the shadows: the ultimate insider’s story of five presidents and how they won the Cold War. – N.Y.: Simon and Schuster, 1996.
5. The New York Times.
6. The New Republic.
7. Time.
8. Див. порівняльну хронологічну таблицю, складену С. Хамфрей. Humphrey S. A Comparative chronology of revolution 1988-1990 // Spring in Winter: The 1989 revolutions / Ed. by Gwyn Prins. – N.Y.: Manchester University Press, 1990. – Appendix.
9. The Nation.
10. Иванян Э. От Джорджа Вашингтона до Джорджа Буша: Белый дом и пресса. – М., 1991.

SUMMARY

The article is devoted to the problem of adequate presentation of US East-European policy in American periodicals. The author analyzes the elucidation of main propositions, made by president G. Bush-senior towards East-European countries, in such editions as Newsweek, People’s Daily World, The Nation, The New Republic, The New York Times, Time.